

Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка”

**ВЫВУЧЭННЕ ГІСТОРЫІ
РОДНАГА КРАЮ
ЯК СРОДАК ПАТРЫЯТЫЧНАГА
ВЫХАВАННЯ МОЛАДЗІ**

Матэрыялы студэнцкай навукова-практычнай канферэнцыі
г. Мінск, 12 красавіка 2007 г.

Мінск
РУП «БНІУНФГ ў АПК»
2007

УДК 37.035.6 057.87
В 921

Друкуецца па рашэнні савета гістарычнага факультэта БДПУ імя Максіма Танка, пратакол № 9 ад 22 мая 2007 г.

Рэдакцыйная калегія:

кандыдат педагогічных навук, загадчык кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання гісторыі І.І. Багдановіч;

выкладчык кафедры дапаможных гістарычных дысцыплін і методыкі выкладання гісторыі І.Л. Калечыц

Рэцэнзенты:

кандыдат гістарычных навук, дацэнт Дубінін Д.У.

кандыдат гістарычных навук, дацэнт Малюгін А.І.

Вывучэнне гісторыі роднага краю як сродак патрыятычнага выхавання моладзі: матэрыялы студ. навук.-практ. канф., г. Мінск, 19 красавіка 2007 г. / Бел. дзярж. пед. ун-т імя Максіма Танка: пад рэд. І.І. Багдановіча. – Мінск., 2007. – 72 с.

ISBN 978-985-6794-20-2

У зборніку змяшчаюцца малавядомыя звесткі з рэгіянальнай гісторыі Бацькаўшчыны. Разглядаюцца пытанні этнаграфіі, дапаможных гістарычных дысцыплін і краязнаўства, выдатныя і малавядомыя постаці Беларусі.

Адрасуецца студэнтам, выкладчыкам, аспірантам і асабістым членам, усім, хто цікавіцца гістарычнай навукай.

ISBN 978-985-6794-20-2

© "Беларускі дзяржаўны педагогічны ўніверсітэт імя Максіма Танка", 2007

навуковага даследавання, першым крокам у навуку. Аднак і тыя і другія заслугоўваюць высокай ацэнкі, служаць сведчаннем наяўнасці глыбокага і ўстойлівага інтарэса да вывучэння гераічнага і трагічнага ў гісторыі Бацькаўшчыны.

ВАЛОЖЫНСКІ ЕШЫБОТ

А. Грыбоўская

Так гістарычна склалася, што Беларусь нараўне са старажытным Вавілонам, Іспаніяй, Францыяй, Германіяй, Польшчай з'яўлялася адной з найбольш адметных мясцін у нацыянальнай гісторыі і культуры яўрэйскага народа. Першыя дакладныя звесткі аб пасяленні яўрэяў на землях Беларусі вядомы з 14 ст. У цэнтральнай і ўсходняй Беларусі яўрэі рассяліліся з 16 ст. І менавіта з 16 ст. на Беларусі вядомы іўдзейскія рэлігійныя навучальныя установы – ешыботы.

Ешыбот, ад *ישבה*, старажытна-яўрэйскага – сядзенне, пасяджэнне) – гэта яўрэйская вышэйшая рэлігійная установа, дзе галоўным чынам вывучалі Талмуд з каментарыямі і рыхтавалі рабінаў. Быў галоўным цэнтрам іўдзейскай тэалагічнай думкі і месцам выхавання духоўнай, інтэлектуальнай эліты яўрэйства. Існаванне і папулярнасць ешыботаў залежала ад наяўнасці рабіна-мудраца, здольнага самастойна выкладаць Талмуд і пастановы Галахі, даваць уласныя тлумачэнні рэлігійных крыніц. У ешыбот прымаліся юнакі з 13 гадоў, якія скончылі хедэр (пачатковую школу). Навучанне было бясплатнае. Ешыбот утрымліваўся на ахвяраванні яўрэйскіх абшчын і прыватных асоб. Тэрміны навучання дакладна не быў вызначаны. У ешыбоце чыталіся лекцыі 2-3 разы на тыдзень, выкладчыкі давалі агульныя кірункі і тлумачылі асобныя месцы і палажэнні Талмуда і Галахі, астатні час вучні займаліся самастойна. На Беларусі старэйшым лічыцца ешыбот у Брэсце. Найбольшыя ешыботы былі ў Валожыне, Лідзе, Міры, Слоніме, Слуцку, Радуні [6, 359].

Самым знакамітым быў Валожынскі ешыбот, які ўзнік па ініцыятыве Віленскага Гаона, даручыўшага заснаванне ешыботу дзеля выкладання Талмуда па новаму метаду свайму лепшаму вучню Хаіму Валожынскаму (поўнае імя Хаім бен Іцхакам Валожынер), і названы ў яго гонар «Эц Хаім» (Дрэва Хаіма). Такую мянушку ён атрымаў таму, што быў родам з гэтага горада і меў тут сваю мануфактуру – шарсцяную фабрыку. Так невялікаму старажытнаму мястэчку наканавана было стаць цэнтрам, куды на працягу стагоддзя накіроўваліся яўрэйскія юнакі дзеля пачырэння сваіх ведаў. Работа па адкрыццю ешыбота пачалася ў 1803 годзе, а заняткі тут афіцыйна наладзілі толькі праз тры гады. Пад кіраўніцтвам рабіна Хаіма ў вышэйшай духоўнай школе спачатку навучалася каля дзесятка кнакоў. Заможны Хаім дбайна клапаціўся пра патрэбы слухачоў. Слава пра навучальную ўстанову імкліва распаўсюджвалася, неўзабаве сюды пачала з'язджацца моладзь з розных куткоў свету. Тады гаспадар ешыбота звярнуўся да розных абшчын, каб аказалі пасільную матэрыяльную падтрымку. На сабраныя ахвяраванні неўзабаве быў узведзены драўляны будынак. Пазней пабудавалі

трохпавярховы мураваны і бібліятэку. Школа ўмяшчала ў сваіх сценах да 400, а часам і больш слухачоў, якія прыезджалі не толькі з Расіі, але і з Англіі, Аустрыі, Сірыі, Егіпта. Тут выкладалі рабіны Нафталі Цві Іехуда Берлін, Іосеф Бер Салавейчык, Хаім Салавейчык і іншыя.

У гэтай школе існавалі строгія правілы. Сюды прымалі вучняў, якія праяўлялі асаблівыя здольнасці ў разуменні талмудысцкай навукі. Слухачы ешыбота знаходзіліся на поўным матэрыяльным забяспачэнні. Выхаванцы кожны дзень атрымлівалі гарачую ежу. Месцам для начлегу служылі масіўныя лавы.

Цікавыя звесткі дачыў матэрыялы Валожынскага раённага музея пра расклад дня слухачоў. Кожны юнак без выключэння павінен быў удзельнічаць у калектыўнай ранішняй малітве, якая пачыналася ў 8 гадзін. Затым наступаў час сняданку. Час ад 10 да 13 гадзін аддаваўся спасціжэнню Талмуда. Ход заняткаў строга кантраляваў наглядчык. Затым чыталіся лекцыі па Талмуду. Пасля абеду (з 13 да 14 гадзін) зноў наступаў час малітвы, а затым заняткі працягваліся аж да 20 гадзін. Пасля вячэрняй малітвы слухачы падмацоўвалі свае фізічныя сілы вячэрай. Частка вучняў займалася аж да поўначы, астатнія адпачывалі да трох гадзін ночы, пасля чаго зноў пачыналася вучоба. Акрамя афіцыйных заняткаў насельнікі ешыбота ў абавязковым парадку займаліся самаадукацыяй. Яны дапамагалі адзін аднаму вывучаць замежныя мовы, раз'яснялі пытанні свецкай навукі і дысцыпліны, пастаянна думалі пра абагачэнне духоўнасці.

З цягам часу некаторыя слаі яўрэйства пачалі патрабаваць новую сістэму выкладання, абавязковае ўключэнне ў праграму новых свецкіх навук. У 1891 г. міністр народнай асветы зацвердзіў «Правілы аб Валожынскім ешыбоце». Аднак яны так і не былі выкананы. Тагачасны кіраўнік ешыбота Н. Берлі праявіў непахісную волю і палічыў, што на тых умовах існаванне духоўнай установы становіцца немагчымым. Афіцыйным часам закрыцця ешыбота лічыцца 1892 г. Царскія ўлады тройчы закрывалі Валожынскі ешыбот (1824, 1858, 1892 гг.), а ў апошні раз выслалі з Валожына ўсіх выкладчыкаў і вучняў. Але і пасля апошняга, канчатковага, закрыцця ешыбот неафіцыйна працягваў дзейнічаць. Бо ёсць звесткі, што нават у перыяд, калі Валожыншчына знаходзілася ў складзе Польшчы, па горадзе хадзілі людзі ў чорных балахонах і шырокіх капелюшах з пэйсамі. А ў 1942 г. нямецка-фашысцкія захопнікі знішчылі 64 апошніх навучэнцаў.

Школа рабінаў вывела ў свет многіх яркіх асоб яўрэйскага свету. Сярод іх – Хаім Нахман Бялік (1873 – 1934), легендарны яўрэйскі паэт і мысліцель, напрыканцы 1880-х – у самым пачатку 1890-х гг. ён хадзіў валожынскімі вуліцамі, спасцігаў навукі ў валожынскіх настаўнікаў. У паэме «Падзвіжнік» Бялік стварыў вобраз вучня гэтай установы і паказаў панавальную тут атмасферу. Таксама тут, у беларускім мястэчку, ён напісаў знакаміты праграмны верш «Птушачцы», які нагадвае па сваёй інтанацыі «Галінку Палесціны».

І калі пра Бяліка шмат вядома, пра яго пішуць у сучасным яўрэйскім друку, то фактычна ў невядомасці засталася імя іншага вучня Валожынскага рабінскага вучылішча, доктара філасофіі Моўшу Айзенштадта (нарадзіўся ў Нясвіжы у 1870 г.). Магчыма, быў аднакашнікам Бяліка. Пасля Валожына

Шэметава быў асвечаны віленскім біскупам Эдвардам баронам дэ Ропам пад тытулам Маці Божай Нястомнай Дапамогі. У тым жа годзе была пабудавана плябанія і дом для касцельных паслугачоў [3,120]. Першым пробашчам Шэметаўскага касцёла быў ксёндз Юзаф Равінскі (1902-1909 гг) [12,17]. Шмат увагі Скірмунт надаваў таксама і абсталяванню шэметаўскага палаца. Падлога ва ўсіх пакоях была выкладзена з дубовага паркету. У салонах і сталова меліся мураваныя камяны з каванымі чыгуннымі кратамі. Шмат пакояў былі абабіты тканінамі. Да 1939 г. захавалася абабіццё толькі у салонах (чырвонае і зялёнае) і ў будуары (залаціста-жоўтае). Мэбля палацу была выканана ў стылі Людовіка XVI і перыяду імперыі, пакоі асвятляліся бронзавымі жырандолямі і кандэлябрамі. Да 1939 г. захаваліся наступныя рэчы побыту апошніх уладароў Шэметава: камінны гадзіннік, італьянская скульптура з белага мрамору "Чалавек з цернем", камплект шахматаў у стылі каралевы Вікторыі, рэшткі італьянскага посуду, крышталю і срэбра. Захавалася таксама некалькі карцін Юзафа Хэльмонскага, алі ніводнай Яна Матэйкі. Вядома, што ў Шэметаўскім палацы меліся палотны Матэйкі, сярод іх "Грыміслава" [6,370].

На пачатку другой сусветнай вайны Скірмунты выехалі ў Вільню, але ў канцы 1941 г. вярнуліся ў Шэметава. Сярод дзяцей Габрыэлы і Баляслава было трое сыноў (двое з іх – Канстанцін і Ян загінулі на фронце) і шэсць дачок. 11 сакавіка 1942 г. памірае Баляслаў Скірмунт. Яго жонка і малодшая дачка Габрыэла Дашкевіч трагічна загінулі 30 снежня 1942 г. Маёнтак падвергнуўся нападу мясцовых партызан пад камандаваннем Фёдара Маркава. Жанчыны былі спачатку застрэлены, а пасля пакінуты ў палацы, які партызаны і падпалілі [13, с. 420-424]. У выніку гэтага дзеяння палац быў цалкам знішчаны (засталіся толькі чатыры калоны пры уваходзе) разам з рэчамі вялікай культурна-гістарычнай каштоўнасці, якая там знаходзілася, у тым ліку сямейным архівам. На сённяшні дзень нашчадкі шэметаўскіх Скірмунтаў пражываюць на тэрыторыі Польшчы (Алена Пшэчулкоўская, унучка Баляслава і Габрыэлы, і Магдалена Цыпрысяк, яе дачка) [14,4].

Па заканчэнні другой сусветнай вайны Шэметава аказалася ў запустэні. Вымерлі магутныя апекуны, маёнтак быў разрабаваны, палац – знішчаны, багацця і дабрабыту – спалены дашчэнту, парафія не мела сродкаў на існаванне. Са смерцю Баляслава, а затым і Габрыэлы Скірмунтаў гісторыя перагарнула старонку ў кнізе жыцця Шэметава. З гэтага часу усё турботы па адраджэнню і падтрыманню мірнага жыцця дадзенай мясцовасці пераходзіць на плечы простых сялян – жыхароў вёскі Шэметава, а таксама тую ішчэ прабашчаў. Такім чынам, 1942 г. знаменаваў сабой канец эпохі знаходжання Шэметава пад апекай магнатскіх родаў і пераход вёскі да самастойнага вырашэння сваіх праблем, якіх да таго часу сабралася вельмі шмат.

Літаратура

1. Złota Księga Szlachty Polskiej / wyd. Pszez T. Żychlińskiego. Rocznik IV. – Warszawa, 1882
2. Złota Księga Szlachty Polskiej / wyd. Pszez T. Żychlińskiego. Rocznik III. – Warszawa, 1881
3. Dwutygodnik Dyecezalny. — Wilno, 1915, №№ 1-2
4. Z Przeszłości Karmelitów na Litwie i Rusi. Z Przedmową Franciszka Rawity Gawzońskiego, część 1. — Krakow, 1918

5. Złota Księga Szlachty Polskiej / wyd. Pszez T. Żychlińskiego. Rocznik V. – Warszawa, 1883
6. Aftanazy R. Dzieje Rezydencji na Dawnych Kresach Rzeczypospolitej. Tom IV. – wojewodstwie Wileńskie, 1993
7. Chodźko I. Piśma. Tom II. – Wilno, 1880
8. Złota Księga Szlachty Polskiej / wyd. Pszez T. Żychlińskiego. Rocznik I. – Warszawa, 1879
9. Litwa do Unii Lubelskiej / nakładem księgarni J. K. Zupańskiego. – Poznań, 1878
10. Encyklopedia Rolnictwa i Wiadomości Związek z nej Mających. – Warszawa, 1873-1879
11. Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i Innych Krajów Słowiańskich / pod red. B. Chlebowskiego, W. Walewskiego. Tom XI. – Warszawa, 1890
12. Szemetowszczyzna i Kościół Szemetowski: materiały dotyczące historii parafii Szemetowskiej / opracował K. Iwatowicz. – Wilno, 2000
13. Żychliński I., Aftanazy R. Materiały do Dziejów Rezydencji. Tom IV A. – Warszawa, 1887
14. Strętkiewicz E. Dziennik Polski. – Londyn, 2004

ПАДМАНЛІВАЯ ВЕЛІЧ: МІНДОЎГ

К. Клімянкова

Іншы раз, калі гартуеш кнігі па гісторыі Беларусі, так і хочацца за фактамі і датамі гістарычных падзей убачыць людзей, пра якіх у летапісах, або дакументах, манаграфіях напісана толькі некалькі радкоў, даведацца пра тое, як яны жылі, чаму радаваліся і аб чым сумавалі, прачытаць хоця б адно моўленае імі слоўца, паглядзець на іх партрэты, каб наблізіць да сябе той далекі час і стаць сведкам усяму, што некалі адбывалася. Гісторык, як і пісьменнік, павінен прымушаць чытача думаць пра агульначалавечы: што ёсць дабро і што ёсць зло, у якіх адносінах знаходзіцца палітыка і мараль.

З Міндоўгам настолькі цесна звязаны найважнейшыя падзеі беларускай і літоўскай гісторыі, што няма ніводнай даследніцкай працы пра тую эпоху, якая б абышла ўвагай незвычайную асобу князя. Ён загінуў тады, калі, здавалася дасягнуў усяго, аб чым многія гады марыў: улады "во всей земле Литовской", славы, багацця. Даводзіцца толькі шкадаваць, што час данёс да нас не так ужо шмат звестак як пра Міндоўга, так і пра яго эпоху. Фрагментарнасць звестак, іх "туманнасць", адсутнасць багатага фактычнага матэрыялу спарадзіла немала спекуляцый адносна асобы Міндоўга. Але якім жа на самой справе быў той, каго клікалі Міндоўгам?

Навуковыя спрэчкі пра паходжанне Міндоўга не спыняюцца па сённяшні дзень. Асабістыя схільнасці гісторыкаў дазвалялі выстаўляць Міндоўга то жмудзінам, то злітавізаваным беларусам з роду полацкіх князёў, то абруселым літоўцам, то запрошаным князем Наваградка, то заваёўнікам яго і г.д. [3,47]. Першыя звесткі пра Міндоўга мы знаходзім у Іпацьеўскім летапісе, у запісе пад 1219 г. сярод князёў Літвы і Жамойці, якія прыехалі да Данілы Галіцкага браць

мір з Галіцка-Валынскім княствам. Другі раз згадвае летапіс пра Міндоўга пад 1235 г. У той час Даніла Галіцкі ваяваў з Кандратам Мазавецкім, і “Даниил возведе на Конрада Литву Миндовга Изяслава Новгородского». Гэты запіс дае нам каштоўную інфармацыю, як з яго вынікае, Літва Міндоўга залежала ад Ізяслава Наваградскага і знаходзілася недзе поблізу Наваградка.

У адрозненне ад іншых балцкіх земляў “Літва Міндоўга” не ведала спусташальных крыжацкіх нашэсцяў, не была ў гандлёвай блакадзе Ордэна, вяла ажыўлены гандль з Наваградкам, і Міндоўг невыпадкова становіцца адным з самых моцных і ўплывовых феодалаў “всей земли Литовской”.

Саюзныя адносіны з галіцка-валынскім князем Данілам Раманавічам забяспечвалі князя моцнай падтрымкай. Таму і звярнуліся да яго куршы с посьбай аб дапамозе ў барацьбе супраць немцаў, якія з 1242 г. пачалі захопліваць куршскія землі, будаваць там замкі і мячом хрысціць насельніцтва. Міндоўг сабраў, паводле рыфмаванай хронікі, каля 30 тысяч вояў і пайшоў на Амботэн і ўзяў яго ў аблогу. Пяць тыдняў беспаспяхова ваяваў ён гэтую цвержу.

З Гольдынгена на дапамогу крыжакам падаспеў ордэнскі атрад. Калі Міндоўг павеў свае войскі на штурм, крыжакі нечакана ўдарылі ў тыл. Пачалася паніка, войскі кінуліся наўцёкі. 1500 вояў згубіў Міндоўг. Крыжакі захапілі і яго абоз. Акрыленыя перамогай рыцары рушылі ўслед за Міндоўгам, каб канчаткова расправіцца з князем. Міндоўг зачыніўся ў сваім градзе і ледзь здолеў адбіцца ад крыжакоў.

Паражэннем тут жа скарысталіся ворагі Міндоўга ўнутры Літвы. «За ворожество с ними» [4,392-393] яны і выгналі князя з яго зямлі. Міндоўга напаткаў лес многіх літоўскіх феодалаў, якія ў выніку міжусобных войнаў уцякалі з Літвы і шукалі прытулак пры дварах рускіх князёў або ў крыжакоў. Ужо і раней сілы Літвы выкарыстоўваліся Полацкам, Пінскам, Валынню для нападу на сваіх праціўнікаў, што значна яе аслабляла. Яе князі і феодалы, пацярэўшы паражэнне ў міжусобнай барацьбе, уцякалі ў суседнія землі, дзе удзельнічалі ў набегах на Літву. Такім чынам з’яўленне князёў з Літвы было выяўленнем не сілы Літвы, а яе палітычнага разлажэння [1,316]. Гэтыя князі там з’яўляліся не стаўленікамі, а ворагамі Літвы. Адным з іх быў Міндоўг. З’яўленне яго менавіта ў Навагородку не было выпадковым.

Наваградка да гэтага часу дасягнуў значнай эканамічнай магутнасці і выйшаў з-пад палітычнага ўплыву галіцка-валынскіх князёў. Усе гэта стварыла спрыяльныя ўмовы для пашырэння яго ўлады на іншыя беларускія землі. Сам лес паслаў наваградскім феодалам Міндоўга: ён з полацкага княжацкага дому, нарадзіўся і жыў у Літве, добра яе ведаў, меў зайсклы досвед, быў неразборлівы ў сродках, прагнуў адпомсціць літоўскім феодалам за сваё паражэнне, мог пакласці пачатак наваградскаму княжацкаму дынастыі. Так Міндоўга выбралі на наваградскі пасадак. Пра тое, што Міндоўг увайшоў у горад не сілай, а па жаданні ці са згоды наваградскіх феодалаў сведчыць хрышчэнне яго ў праваслаўе. Паводле Густынскага летапісу, гэта адбылося восенню 1246 года [2,102]. Заслугоўвае ўвагі тое, што Міндоўг ва ўсіх звестках пра яго да з’яўлення ў Навагородку выступае ў ролі наёмніка. З адзначанага бачна, што не Міндоўг зрабіў Наваградка сваёй сталіцай, заваяваўшы яго, а Наваградка паставіў яго сваім князем для больш паспяховага ажыццяўлення сваёй важнейай дзяржаўнай мэты – заваявання Літвы. Міндоўг прыступіў да яе

выканання і недзе ў канцы 1248 г. ці ў пачатку 1249 г. з Наваградка, абапіраючыся на сілы Наваградскага княства, Міндоўг распачаў аб’яднанне зямель Чорнай Русі – Гродна, Слоніма, Ваўкавыска, Нясвіжа, Здзітава, Турыйска. Дзесьці ў 1252 г. Міндоўг «Літву зане» [7,815]. Вельмі каштоўным з’яўляецца гістарычнае ўдакладненне, якое сведчыць, што Міндоўгам была “поимана вся земля Литовская” [7,815]. Гэта значыць, што ён не валодаў ніякай часткай Літвы, нават сваёй, і мог захапіць яе не інакш як з Наваградка. Захапіўшы землі сваіх плямёнікаў Таўцівіла і Эдзівіла, выправіў іх з мячом на Смаленск, абвясціўшы “Что кто примет – себе держит”. Іншым словам Міндоўг выгнаў іх на верную смерць.

Шляхі ізгояў... Куды яны ідуць? Туды, дзе вораг твайго ворага. Галіцка-валынскі князь Даніла, які быў жанаты на Таўцівілавай сястры, – вось хто мог дапамагчы ім у барацьбе з Міндоўгам. Да Данілы і прыбылі князі-ўцёкачы.

Адным моцным ударам рашае Даніла пакончыць з новай дзяржавай. А для гэтага патрэбны войскі, і таму князь звяртаецца да Польшчы. Адасобленая ад Наваградка Літвы Падляшскай зямлей, яна не бачыць пагрозы сабе. Наадварот, Наваградская зямля разглядалася палякамі, як сіла, здольная супрацьстаяць Галіцка-Валынскаму княству. І Польшча адмовілася падтрымаць Данілу. Так Міндоўг, які яшчэ не ўступіў у вайну, атрымаў важную перамогу. А для Таўцівіла гэта было паражэнне.

Таму Даніла пасылае доўгі ваяж Вікінта –Яцвезь, Жамойць, Лівонія. “Серебром и дарами многими” Вікінту ўдаецца схіліць супроць Міндоўга яцвяжскіх і жамойцкіх князёў. Трохі складаней было з “рыцарамі Хрыстовымі”. Тыя таргаваліся. Умова: прыміце хрысціянства. Вікінт прыняў хрысціянства, і крыжакі забылі аб крыўдах на яго. Занепакоены Міндоўг шле Данілу дары, каб той расправіўся з Таўцівілам: “Не чини има милости” [2,104]. Марная надзея.

І пачалася вайна. “и многое воевание бысть меж ими” [2,104]. Паводле хронікі Русава, лівонскі магістр Андрэй Сцірланд з рыцарамі спустошыў Міндоўгавы землі і падышоў да града, дзе зачыніўся князь. Галоўны ўдар наносіўся сіламі галіцка-валынскіх князёў Данілы і Васількі Раманавічаў на Ваўкавыск, Слонім, а пасля князі “поидоша к Новогородку”, які захапіць так і не ўдалося. Таўцівіл тым часам разам з ордэнскім войскам вяртаецца ў Рыгу, дзе прымае хрысціянства. І пакуль каталіцкія святары пасвячалі новахрышчонага ў таямніцы святой веры, магістр Андрэй Сцірланд веў перамовы з Міндоўгам. Магістр адразу паставіў свае ўмовы: “Не выратуешся і не пераможаш ворага, калі не пашлеш да папы і не прымеш хрысціянства. А служыць табе рад, і хаця асляпіў вочы свае золатам, якое атрымаў ад цябе, усе ж я табе дапамагу”.

“Так што, нарэшце князь абяцаў, што ён прыме каталіцтва. І князь пажадаў, каб магістр выпрасіў у папы, каб князя і яго княгіню адразу ж пасля хрышчэння каранавалі, як хрысціянскага караля, што яму магістр Андрэй Сцірланд і абяцаў” [5,201]. Магістр прапанаваў Міндоўгу не толькі самаму прыняць веру Хрыстову, але ў сваіх падданных прывесці да яе, ну, і, за туды Ордэну саступіць частку земляў жамойтаў і селонаў, а магістр падтрымае яго ў барацьбе з Таўцівілам і Данілам. Міндоўг ведаў, на што ідзе: раз’яднаць варожую кааліцыю, знайсці сярод ворагаў саюзнікаў. А землі, якія ён адпісваў Ордэну, яму не належалі. Нібыта ён, Міндоўг, выгадаў болей карысці, чым Ордэн. А па сутнасці, крыжакі скарыталі яго ў сваёй палітыцы, знайшлі сабе

саюзніка ў скарэнні балцкіх земляў, саюзніка, які хаця і не падтрымае іх войскам, але цяпер ужо не будзе ваяваць супраць Ордэна і дапамагаць жамойтам і куршам. Папа абрадаваўся, што Міндоўг “спазнаў хвалу Божыю і праз хрышчэнне адрадіўся” і прыслаў яму булу, якой абвяшчаў: “...каралеўства літоўскае і ўсе землі, якія здабыў ад няверных, або ў будучым мог здабыць на права і ўласнасць святога Пятра і яго з жонкай, сынамі і ўсім дваром пад пратэцыю ў апеку апостальскай сталіцы вырашылі ўзяць”. Холмскаму біскупу Генрыху папа даручыў каранаваць Міндоўга.

У адчаі Таўцівіл пакінуў Рыгу і павеў сваю дружыну на Мідоўгаў град Руту. А на дапамогу Міндоўгу прыйшоў нямецкі атрад. Градам Таўцівіл не змог авалодаць. Ён бачыў, што воі ягоня не вераць у перамогу і ў бітве не шукаюць ворага, а ўцякаюць ад яго. Зноў паражэнне. Таўцівіл адпраўляецца ў Жамойць да Вікінта. А па ягоных слядах, “собрав силу велику” [2,108], урываецца туды Міндоўг. І хаця ўдалося адбіць ад Вікінтава града, але гэта не перамога.

Цяжка было заваяваць уладу, яшчэ цяжэй было яе ўтрымаць. Міндоўг разумее ўсю хісткасць свайго становішча: яму пагражае Таўцівіл з Полацка; незадаволеныя ім многія феодалы ўнутры Літвы наракаюць за саюз з ордэнам; жамойты падбіваюць выракаціся хрысціянства і парваць з крыжакамі. І гэта дваістае становішча: для хрысціянаў паказаць, што ты хрысціянін, для язычнікаў – што не адрокся ад старой веры, што “крещение... лъстиво бысть”. І гэтая зняважлівая залежнасць ад Ордэна і Данілы Галіцкага.

У 1260 г. каля возера Дурбе жамойцка-куршскія дружыны разбілі войска Лівонскага ордэна. Паўсюдна ў Куроніі, Земігаліі, Жамойціі супраць крыжакоў успыхнула паўстанне. Жамойціі была патрэбна дапамога Літвы і жамойція феодалы звярнуліся да свайго князя Траняты: “Жадаем, каб кароль загадаў перабіць усіх хрысціян, што жывуць у яго, і сам зноў стаў язычнікам і вырваўся хрышчэння. Транята паабяцаў: “Не хвалойцеся, жамойты, я сам пайду да Міндоўга і буду прасіць і пагражаць яму, пакуль ён не згодзіцца”. Жамойціі князь прыбыў да Міндоўга і, не хаваючы прыкрасці, выгаварыў яму саюз з Ордэнам: “Жамойты не задаволены табою, і дзеля твайго гонару ты павінен выконваць тое, што ад цябе патрабуем. Так будзе лепш. Забудзь Урыста, якім цябе падманулі...” [2,112]. Спакуса валадарыць у Жамойціі, Куроніі, Лівоніі была вялікая, і Міндоўг згадзіўся з Транятам. Ён парывае з Ордэнам, атракаецца ад каталіцтва і ідзе на дапамогу Жамойціі. У Куроніі ягоня воі занялі крыжацкія крэпасці Сіцеліс, Георгенбург, Добен. Адказнага ўдару крыжакоў доўга чакаць не давлялося. Яны ў саюзе з мазавецкімі князямі і велікапольскім войскам у студзені 1261 г. рушылі “ў землі Літоўцаў і другіх паганскіх народаў з намерам іх заваяваць і вынішчыць” [6,186]. Калі заваёўнікі пад’яліліся на некалькі атрадаў і разышліся па краіне, Міндоўгава войска нагале на вярхоўны лагер і заняло яго. Крыжакі з саюзнікамі вярнуліся ў лагер і сусі, які там непрыяцельскае войска. Гэтая перамога яшчэ больш узвысіла Міндоўга ў сваім жа ўяўленні. Зняволеныя Ордэнам народы бачаць у ім надзею. Аднак пасля таго як Жамойція адбілася ад крыжакоў, Транята і жамойцкія феодалы не пажадалі мірыцца з уладай Міндоўга. Транята і сам марыў стаць адзіным уладаром усей зямлі літоўскай і далучыць яе да Жамойціі. Так у асяродку жамойцкіх феодалаў нарадзілася змова супраць Міндоўга.

Каб аслабіць свайго ўладара Транята падбіў Міндоўга зімой 1261-62 гг. на паход у Лівонію, абяцаючы падтрымку. Міндоўг паверыў яму, нават накіраваў пасольства ў Ноўгарад да Аляксандра Неўскага і заключыў з ім пагадненне аб сумесных дзелях супраць крыжакоў. Гэты крок Міндоўга ніяк не ўваходзіў у задумы Траняты: неабходна, каб літоўскага князя перамаглі крыжакі, атрымалася ж адваротнае – аб’яднанымі сіламі Літвы, Жамойціі, Ноўгарада, Полацка і Віцебска Міндоўг мог разбіць Ордэн і тым самым умацаваць сваю уладу на Літве. Таму Транята зрабіў усе магчымае, каб сарваць паход. Ні лівы, ні латгалы не паўсталі супраць крыжакоў, ноўгарад-полацкае войска своечасова не з’явілася. Транята пайшоў з жамойтамі, і Міндоўг ні з чым вярнуўся з Лівоніі. Цяпер бы Міндоўгу болей разважлівасці, мудрасці, асцярожнасці, каб не наразіць глупства, што магло абцяжарыць яго становішча. Ды пачаў ён запраўданыя войны. Ён ухітрыўся пасварыцца з усімі суседнімі дзяржавамі – і Ордэн, і Полацкае княства, і Галіцка-Валынскае княства, і Масювія і Наваградскае княства варагавалі з ім. У самой Літве супраць яго выступілі Транята і Даўмонт. На што мог спадзявацца Міндоўг? Нібыта ў адчаі ён робіць нечаканы для ўсіх крок. Пакінуўшы на прыканцы 1262 г. Літву, Міндоўг адправіўся ў далекі Рым шукаць заступніцтва папы. У Рыме ён зноў ахрысціўся паводле каталіцкага абрада і выпрасіў у папы Урбана IV дапамогу за разрыў з хрысціянствам. Толькі на Літве ён сутыкнуўся з супрацьстаяннем Траняты, Даўмонта і паганцаў, незадаволеных ягоным ператаманнем у хрысціянства. Нічога лепшага не прыдумаў, як прыбегнуць да таго ж рыму, які некалі выкарыстаў, каб расправіцца з Таўцівілам і Вікінтам, – паслаў Даўмонта і многіх варажых сябе князеў на Русь, пад Бранск у надзеі на іх паражэнне. Стары прыём і цяпер не прынес жаданых вынікаў. І зараз Міндоўга перахітрылі. Даўмонт вярнуўся назад і нечакана ноччу напаў на дом соннага літоўскага ўладара, забіў яго разам з сынамі Рэпеньей і Рукляй. Хаця ў рочніку Каркаўскага капітулу забойцам Міндоўга названы Транята. Верагодна, што яны абодва ўдзельнічалі ў забойстве першага караля Літвы.

Паводле падання Міндоўга пахавалі ў Наваградку і на месцы ягонага магілы наваградцы ў памяць аб сваім князі насыпалі высокі курган які і дагэтуль называецца Міндоўгавым курганам. Справу бацькі прадоўжыў сын, наваградскі князь Войшалак. Менавіта ён з дапамогай пінскіх і наваградскіх палкоў і галіцка-валынскіх дружын аб’яднаў Наваградскую, Літоўскую, Нальшанскую землі ў адзіную дзяржаву – Вялікае княства Літоўскае.

Нічога новага не адкрыю, калі скажу, што гісторыя — гэта не толькі даты падзей і ясныя, на падставе веданняў сучаснікаў факты, але і духоўны скарб, які стагоддзямі збіраўся народам і жывіць ягоную памяць, абуджа нацыянальную свядомасць. Гэта таксама маральныя ўрокі, што засцерагаюць нас ад паўтарэння памылак. Гэта і завет любіць і шанаваць сваю Бацькаўшчыну, завет, перададзены нам бацькамі і дзядзямі.

Літаратура

1. Ермаловіч, М.І. Старажытная Беларусь: Полацкі і новагародскі перыяд. — Мн.: “Мастацкая літаратура”, 1990. — 366с.
2. Чаропка В.К. Імя ў летапісе. — Мн.: “Полымя”, 1994. — 558с.
3. Тарасаў К.І. Памяць пра легенды. — Мн.: “Полымя”, 1994. — 268с.
4. Полное собрание русских летописей. — М., 1962